

VAŽNOST NAPITKA PIVO U RUSKOJ KULTURI I NJEGOVA ZNAČENJA U RUSKIM POSLOVICAMA

Marija Popović
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ključne riječi: pivo, ruski jezik, semantička analiza, paremiologija, kulturologija

Sažetak: U radu se provodi semantička analiza ruskih paremija s leksemom *pivo*, daje se kulturološki prikaz značenja i upotrebe piva kao ruskog tradicionalnog napitka. Za potrebe ovog rada prikupljeno je dvjestotinjak paremija u kojima se pojavljuje leksem pivo (*нуво*), a u analizu smo uvrstili reprezentativne primjere koji se odnose na karakteristike napitka te specifičnosti njegove pripreme i konzumacije. Korpus poslovice prikupljen je iz zbirke poslovice, rječnika, znanstvenih i stručnih članaka srodne tematike, doktorskih disertacija te internetskih izvora. Zanima nas koje je značenje piva kao napitka u ruskoj kulturi, u kojim se prigodama konzumira, je li njegova upotreba karakteristična za određenu socijalnu skupinu te kakav je status imao taj napitak kroz stoljeća kao i njegova uloga u ruskoj tradicijskoj kulturi. S obzirom da se poslovice rađaju iz same kulturne tradicije, u traženju odgovora na postavljena pitanja poslužili smo se podacima iz izvora koji se bave kulturnim aspektima i običajima.

Rezultati istraživanja pokazali su kako je percepcija piva vezana za narodna vjerovanja i odražava svakodnevni život zajednice u kojoj se napitak konzumira. Na metaforički se način izražavaju univerzalni koncepti, a prisutna je i kulturološka specifičnost izražena paremijama. Pivo se percipira kao omiljeni napitak koji se često konzumira. Osim toga što je važan i popularan napitak, ono je i napitak proslava, kojim se izražava gostoprimstvo. Konzumira se u osobitim prigodama (godišnja doba i blagdani) u većoj količini povodom blagdana poput Maslenice, Uskrsa, Božića, ali je konzumacija uglavnom vezana uz odmor i zabavu. Proizvođači vlastita piva okarakterizirani su kao imućni, velikodušni i darežljivi ljudi koji se smatraju superiornijima u odnosu na druge.

THE IMPORTANCE OF BEER IN RUSSIAN CULTURE AND ITS MEANINGS IN RUSSIAN PROVERBS

Marija Popović

*Faculty of Humanities and Social Sciences
University in Zagreb*

Key words: beer, Russian language, semantic analysis, paremiology, culturology

Summary: The paper deals with the semantic analysis of Russian paremia with a lexeme *beer* and gives a cultural representation of the meanings and use of beer as a Russian traditional beverage. For this work, two hundred paremia were collected in which the lexeme *beer* (пиво) appeared, and in the analysis are included representative examples concerning the characteristics of the beverage and the specifics of its preparation. The corpus of proverbs was collected from the collections of proverbs, dictionaries, scientific articles, doctoral dissertation, and internet sources. We are interested in the meaning of beer as a beverage in Russian culture, on which occasions is consumed, whether its use is characteristic of a particular social group and what status it has had throughout the centuries as well as its role in Russian traditional culture. Since the proverbs are born from the cultural tradition itself, in seeking answers to the questions we have used data from sources that deal with cultural aspects and customs.

The results of the survey show that the perception of beer is related to folk beliefs and reflects the daily life of the community in which the potion is consumed. Beer is perceived as a favourite beverage that is often consumed. It is also a potion of celebration, which expresses the hospitality and is consumed in special occasions (seasons and holidays) in a larger amount for holidays such as Maslenitsa, Easter, Christmas, but the consumption is mostly related to rest and entertainment. The producers of their own beer are characterized as wealthy and generous people who are considered superior to others.

1. Uvod

Poslovice su sveprisutna pojava u svakodnevnoj komunikaciji. Jedinice su to koje odražavaju narodnu mudrost, prikazuju tradicionalnu sliku svijeta određenog naroda, prate život naroda odupirući se, ali i prilagođavajući se društvenim promjenama te se šire na početku usmenim, zatim usmenim i pismenim putem. S obzirom da su prema A. Dundesu poslovice svojevrsna autobiografija naroda (Алешин, 2014: 156) iz koje se mogu iščitati karakteristike i specifičnosti, a izražavaju se u jeziku koji W. Holmes smatra hramom u koji se sklanja duša njegovih govornika (Claver Zouogbo, 2008: 35) zanimao nas je način na koji je u poslovicama predstavljen

tradicionalan ruski napitak *pivo* uz čiju su pripremu i konzumaciju vezana mnogobrojna narodna vjerovanja.

Analizom poslovice s leksemom *pivo* (*нуво*) istaknut ćemo osnovne ideje koje prikazuju sliku svijeta u ruskoj kulturi na temelju empirijske spoznaje kroz proces konzumiranja tog napitka. Zbog povijesnih, kulturoloških i socijalnih razlika zajednička upotreba alkoholnih napitaka shvaća se kao socijalno prihvatljiv ritualni proces.

1.1. Pivo kao tradicionalan ruski napitak

Kulturološko značenje napitka sastoji se od njegovog simboličkog i obrednog značenja: vremena, mjesta, načina i okolnosti upotrebe napitka. Obredno se značenje očituje u kolektivnom karakteru njegove upotrebe. Piće učvršćuje socijalne veze, koristi se pri uključanju novih članova u zajednicu, pri promjeni statusa članova unutar zajednice, ali i pri obilježavanju događaja važnih za zajednicu (Толстой (ur.), 2009: 55).

Napici se koriste u Slavenu pri brojnim obredima u životnom i godišnjem ciklusima. Ispijanjem napitaka može se tako utjecati na svijet živih i mrtvih. Ispijanje napitaka koristilo se u svrhu sklapanja dogovora ili ugovora, a njihova obilna konzumacija popraćena slavljem jedan je od načina utjecaja na plodnost zemlje. Osobito je važna uloga napitaka tijekom praznika zajednice: društvenih (seoske zabave), religioznih (crkveni blagdani), osobnih (svadbe, rođenja i pogrebi) koji uključuju sudjelovanje članova zajednice. U ruskoj su kulturi napici, osobito vino, pivo i medovina, izvor snage za junake kako je opisano npr. u ruskoj junačkoj pjesmi *Slavuj razbojnik* (Толстой (ur.), 2009: 59). Pivo je, dakle, napitak čijim se ispijanjem kao simboličkim činom prelazilo u narednu životnu fazu ili drugo stanje: „... od svakodnevnice prema slavlju, od djevojaštva prema bračnom životu, od djevičanstva prema zrelosti, od dječastva prema muževnosti, od života prema smrti. Pivo je pratilo čovjeka u transformaciji stvarnog svijeta prema željenom svijetu“¹ (Шаркань, 2016: 27).

Osim uloge napitaka tijekom svetkovanja važan je i način njihove konzumacije. Tako npr. pijenje iz zajedničke posude nosi simboličku vrijednost, a prakticiralo se na svadbenim svečanostima. „Za potrebe obreda vjenčanja u Rusa mladoženja i mlada pili su crno vino iz jedne posude koju bi im pružao svećenik“ (Толстой (ur.), 2009: 56). U ruskoj je tradiciji važno isprazniti posudu iz koje se pije. Iako su u putopisima stranaca u Rusiju oni bili šokirani takvim običajem i pripisivali ga neutaživoj želji Rusa za alkoholom, ovaj običaj ima simboličko značenje jer se smatralo lošim znakom ako bi što ostalo na dnu posude. S obzirom da je napitak dragocjen i ispija se prema određenom ritualu kako bi donio blagodat,

¹ Svi navedeni citati ruskih izvora u radu prijevod su autorice članka.

manjak opreza i nepoštivanje ritualnih procesa može donijeti zlo. Prema narodnom vjerovanju u nekim napicima, osobito vinu i pivu, može se nalaziti vrag koji može ući u ljudsku utrobu. Stoga se prije ispijanja piva ili vina prekrštavalo posudu ili bi se ispuhnuo zrak u obliku križa na površini napitka.

U Rusiji su se napici slični pivu po svom sastavu koristili u svakodnevnoj upotrebi pod različitim nazivima: „Termin *pivo* (od glagola *piti*) u X.–XII. st. odnosio se samo na vodu i tek se od kraja XII.–XIII. stoljeća počela upotrebljavati sintagma *твореное пиво* (proizvedeno pivo) za sve alkoholne napitke od žitarica“ (Толстой (ur.), 2009: 44). Iako se pod nazivom *пиво* (pivo) može podrazumijevati bilo koji napitak (Курукин и Никулина, 2005: 19) za pivo su se koristili nazivi poput *олуј* (олуј) (Козина, 2010), *ол* (ол) (Курукин и Никулина, 2005: 19), a pivo se proizvodilo od ječma, zobi, raži i pšenice. U etnolingvističkom rječniku *Славянские древности* navedeno je da su *ол* (ол), *олуј* (олуј) ili *олус* (олус) uz kvas i bragu prototipi piva. *Ол* (ол) se pripremao od ječma s dodacima hmelja i pelina, kvas od ječma ili raži bez dodataka trava, bio je gušći i sadržavao je viši postotak alkohola, a braga se spremala od zobenog ili ječmenog slada s dodatkom hmelja. Braga i *ол* (ол) su se pili vrući (Толстой (ur.), 2009: 44).

Prije pojave pivovara pivo se pripremalo u kućnim uvjetima za vlastite potrebe i čuvalo pod snijegom i ledom. Prema zapisima stranaca bilo je ugodna okusa, ali mutno (Костомаров, 1860). Osim u obiteljskim zajednicama pripremalo se pivo i kolektivno u seoskim zajednicama uz obred, izgovaranje posebnih formula i obilazak posude u kojoj se odvijao proces fermentacije. Za razliku od vina, pivo se konzumiralo u svim slojevima stanovništva, a najčešće se proizvodilo jednom godišnje i to za Novu godinu koja je započinjala prvog ožujka. Takvo se pivo nazivalo martovskim pivom (пиво мартовское). Razlog zbog kojeg je nomenklatura piva manje razvijena od one medovine, na primjer, objašnjava se činjenicom da se za proizvodnju piva moralo pridržavati točno određenog procesa koji, ako se nije poštovao, nije davao zadovoljavajući proizvod koji bi se mogao nazvati pivom (Судаков, 2003). Т. М. Николскаја (Никольская, 2010), opisujući rusku kulturu XIV. i XV. stoljeća, tvrdi da u narodu nisu pili napitke poput vina i piva samo za praznike nego i u posebnim prigodama kada je trebalo nagraditi nekoga za ukazanu pomoć. Naime, u srednjem vijeku uzajamna pomoć bila je uobičajena u narodu. Pomagali su si međusobno pri izvođenju većih, zahtjevnijih radova kao što je rad na polju, pripremanje zimnice, obrada lana, obavljanje graditeljskih radova. Uz obroke se pomoćnicima posluživalo vino i pivo.

U XVIII. stoljeću pivo je bilo cijenjeni napitak na carskom dvoru koji se pio na kraju obroka, a od druge polovice XVIII. u Sankt-Peterburgu stranci proizvode englesko i njemačko pivo, te se uskoro pojavljuju i lokalni proizvođači piva (Демиденко, 2011–2012). Za vladavine Katarine II. (1762.-1796.) pivo je postalo napitak svih slojeva društva, za razliku od vina koje je bilo rezervirano za više slojeve društva. U Sankt-Peterburgu pivo je ušlo u modu u razdoblju između 1860. i 1880. što je bilo vezano uz porast broja predstavnika inteligencije među stanovnicima grada. Proizvodilo se i gorko pivo (полпиво) za mornaricu. Kvaliteta tog napitka nije bila visoka i često se kvarilo. Prvi su pivari bili stranci pa su se proizvodile vrste engleskog i njemačkog piva koje se iz Sankt-Peterburga slalo na prodaju u Moskvu, Kijev i druge gradove (Демиденко, 2011–2012). Odnos prema pivu u Sankt-Peterburgu se radikalno promijenio krajem XIX. stoljeća kada je ono priznato narodnim, vulgarnim pićem „šampanjcem za proletarijat“. Usprikoš takvoj reputaciji, između XIX. i XX. stoljeća pivo se nije posluživalo samo u pivnicama već i u uglednim restoranima. Godine 1895. osniva se i Udruga trgovaca pivom (*Союз пивоторговцев*) u Sankt-Peterburgu.

2. Semantička analiza poslovice s leksemom *пиво*

Poslovice u kojima se pojavljuje leksem *пиво* podijelili smo na tri osnovne skupine od kojih svaka sadrži podskupine: poslovice o proizvodnji piva (proces pripreme i konzumiranja piva, proizvođači vlastita piva, posude u koje se pivo pohranjuje i iz kojih se konzumira), poslovice o karakteristikama piva (pivo kao rasprostranjen i popularan napitak, pivo kao napitak proslava i blagdanskih prilika, pivo kao napitak kojim se izražava gostoprimstvo, pivo kao napitak manje vrijedan od časti) te poslovice o specifičnosti konzumacije piva (pivo kao napitak pomirenja, pivo kao napitak koji se ne pije uz rad, pivo kao napitak koji se konzumira umjereno).

2.1. Proizvodnja piva

2.1.1. Proces pripreme i konzumiranja piva

U poslovicama o pripremi piva često se upotrebljavaju glagoli *варить* 'kuhati', *сварить* 'skuhati', te *заварить* 'zakuhati' u značenju 'pripremati, proizvoditi, napraviti'. Osoba koja priprema domaće pivo ima priliku postati domaćin i ugostiti druge, usp.: *Кто пиво варит, тот и в гости зовёт*, „Тко proizvodi pivo taj i ugošćuje“, *Пиво вари, да гостей зови*, „Pripremaj pivo i zovi goste“. Da bi se pripremio izvrstan napitak, potrebna je kvalitetna sirovina. Da se iz koprive ne može napraviti dobro pivo, govore nam poslovice koje upozoravaju na važnost obiteljskog nasljeđa, roda i plemena, usp.: *Злое семя – крапива (кропива), не сварить*

(сварить) из него пива, „Лоше је сјеме коприва, не моћеш од нје направити пиво“, *Из крапивы не сварить пива*, „Od koprive se ne моће направити пиво“. Navedene су пословице семантички еквиваленти пословице *Где сусло хорошо, там и пиво дурно не будет* „Gdje је добар слад тамо ће и пиво бити добро“. Вриједи споменути да у руском језику постоји фразем *крапивное семя* ('сјеме коприве') у значењу 'поткупљиви чиновници'. Производња пива захтијева припрему квалитетних намирница, усп.: *Хотел было варить пиво, да воды не стало*, „Нтио је направити пиво, али нестало је воде“, а саму је производњу потребно започети на вријеме, прије позивања гостију, усп.: *До названья гостей вари пиво*, „Припремај пиво прије позивања гостију“. Из наведеног моћемо закључити да је пиво напитаk који је служио чашћењу. Да би се припремило пиво, неопходно је стрпљење, усп.: *Жди пиво, пока устоится*, „Причекај да се пиво устоји“, али и вјештина и знање, усп.: *Суетлив воробей, а пива не сварит*, „Okretan је врбас, али пиво не моће припремити“. У раном стадију припреме напитака не зна се какви ће услједити резултати, усп.: *По дрожням пива не узнаешь*, „По квасцу се не моће знати какво ће бити пиво“, *Не угадывай пива в сусле*, „Не суди пиво по сладу“, *На сусле пива не узнаешь*, „По сладу се пиво не суди“, *Не хвали пива в сусле, а ржи – в озими*, „Не хвали пиво у сладу, ни раћ озима“. Tijekom припреме пива резултати су понекад успјешни јер се пиво „укухало“ колико је било потребно, усп.: *Уварилось пиво у Марины – лучше малины*, „Укухало се Маринино пиво боље од малине²“, а понекад мање успјешни о чему говоре слједеће пословице о неуспјеху, усп.: *Пришла пиву неперелива* у значењу 'пиво се покварило и згуснуло', *Было пиво, да вытекло*, „Било је пиво па је исцурило“, *Али моё пиво не удалось, что моё пиво под тын полилось?*, *Али моё пиво не удалось, что под тын пролилось?*, „Је ли моје пиво лоше испало па се (моје пиво) под ограду пролило?“. Такво лоше пиво означено је синтагмом *дурное пиво* 'лоше, неквалитетно пиво', усп.: *От дурного пива и люди бегают*, „Od лошег пива и људи бјеже“. При производњи пива моће доћи и до неуспјећа. Слједеће пословице (чије варијанте наводимо), моћемо протумаčiti на више начина: као надолazeћи неуспјех, као упозорење на људе који же ле профитирати од других или као упозорење на неумјерену конзумацију алкохола, усп.: *Мужик лишь пиво заварил, а дьявол уж с ведром*, „Ћим је мућик пиво припремио ево ђавла с вједром“, *Мужик лишь пиво заварил, а уж чёрт с ведром*, „Ћим је мућик пиво припремио ево врага с вједром“. А. Г. Војченко у објашњењу пословице *Мужик лишь пиво заварит, а уж чёрт с ведром*, наводи да је њена основна порука слједећа: „osoba која конзумира алкохол налази се у власти ђавла“ (Бойченко, 2009: 151). С обзиром да уз пословицу *Мужик*

² Претпостављамо да се оvdје ради о пекмезу од малине.

лишь пиво заварил, а дьявол уж с ведром postoji i varijanta Мужик только пиво заварил, а уж поп с ведром, „Čim je mužik пиво pripremiš evo popa s vjedrom“, skloniji smo tumačenju njezina značenja kao upozorenje na koristoljubive osobe. O povezanosti piva i demona govori se i u etnolingvističkom rječniku *Славянские древности*: „Prema legendi iz Vladimirovske gubernije tajnu pripreme piva vrag je odao mužiku (usp. frazem: „В вине и пиве бес сидит“ u značenju 'u pivu i vinu se nalazi vrag')“ (Толстой (ur.), 2009: 47). *Диво дивное* je frazem koji nalazimo u više poslovice o pivu s priznakom ironije. On označava nešto 'čudesno, neobično, veselo, prekrasno i bajkovito', usp.: *Дивное диво, что не пьётся пиво*, „Pravo je čudo što se пиво не пije“. Budući da se uz osobu koja proizvodi vlastito пиво или ga ima u zalihama veže i određeni socijalni status, ona se smatra privilegiranom i bogatom, usp.: *То не диво, что у богатого много пива*, „Nije čudo da bogataš ima puno пива“. U sljedećim poslovicama пиво je predstavljeno kao vrijedan napitak, usp.: *Выпил пива – на всё село диво*, „Popio пиво, čudesa na cijelo село“, *Где было пиво, там стало диво*, „Gdje je bilo пиво postalo je veselo“; *Много пива пить – не без дива быть*, „Puno пиво piti – donosi veselje“. Ispijanje пиво smatra se važnim ritualnim procesom, a u sljedećoj se poslovice uspoređuje s riječima pohvale upućenim djevojci koja je spremna za udaju, usp.: *Пиво без дива не выпьешь, а деву без слова не выдашь*, „Pиво se не пije bez hvale, a djevojka se bez hvale не udaje“. Pиво je važan napitak prilikom ugošćavanja, ali je cilj sastajanja ljudi zapravo razgovor i druženje, usp.: *Мне не диво твоё пиво: дивешеньки речи*, „Nije mi важно tvoje пиво već tvoje riječi“. Nevelika zasluga или uobičajena situacija izražena je u sljedećim poslovicama o pripremi пиво koja se percipira kao uobičajena aktivnost. Naime, пиво se proizvodilo u samostanima, ali su ga proizvodili i seljaci, usp.: *Варил поп пиво – невелико то диво*, „Priprema поп пиво – nema se čemu čuditi“; *То не диво, что мужик сварил пиво*, „Nije čudo da mužik priprema пиво“. Poslovica *То не диво, что мужик сварил пиво, а то диво, что не дают варить*, „Nije čudo što je mužik proizveo пиво, već što ga je zabranjeno proizvoditi“ odnosi se na uredbu (uvedenu krajem XVI. stoljeća) kada se u Rusiji nije dozvoljavalo seljacima proizvoditi vlastito пиво. Tako se za vladavine Borisa Godunova (1598.–1605.) povodom praznika i svadbi seljacima davala posebna dozvola za pripremu пиво. Time se nastojalo prikupiti što više novca u budžet države jer se пиво prodavalo u specijaliziranim krčmama od čega je država ubirala porez (Шаркань, 2016: 34). U poslovice *Заварили пива, наделали дива* „Proizveli пиво, učinili veselje“ naglašava se pak važnost i vrijednost pripreme пиво što je kontradiktorno u odnosu na prethodne poslovice.

Priprema piva je prioriteta bez obzira na druge okolnosti, npr. poput žitnice u plamenu, usp.: *Хотя овин горит, а пиво варит*, „Čak kada sjenica gori, pivo se priprema“. Poslovica o konstantnoj proizvodnji piva tijekom godine govori nam o tome da priprema novog piva počinje dok se još staro konzumira, usp.: *Старое пиво допивать, а молодое затирать, и иное стане на дрожжи наливать*, „Staro pivo ispijati, novo pivo pripremati, a još jedno na kvasac nalijevati“. Proces proizvodnje piva je, dakle, neprestano u tijeku kako ne bi ponestalo zaliha. Iz toga zaključujemo da se pivo konzumiralo u velikim količinama i učestalo, stoga nas ne treba čuditi što je novo pivo proizvedeno nego što je staro popijeno, usp.: *То не мудрено, что пиво сварено, а мудрено что [не] выпито* „Jasno je da je pivo pripremljeno, a nejasno je zašto nije popijeno“. Da bi se moglo profitirati od nečega, potrebno je izvjesno znanje. Piva se tako čovjek može napiti u željenim količinama u okolnostima kada ga ima u obilju, to je, primjerice, situacija kad se boce pune pivom, usp.: *На разливе пиво пьют, на разборе ягоды едят*, „Pivo se pije tamo gdje se toči, jabuke se jedu tamo gdje ih dijele“.

Osim pripreme piva, važno je i kakvo je pivo posluženo. Ono se može servirati u čistom obliku ili razrijeđeno, kako se navodi u poslovicama u kojima se upozorava na prijevaru, usp.: *Не то пиво несёшь – подмешиваешь, Не то пиво подносишь – подсычиваешь* „Ne poslužujesh dobro pivo – varaš (dodajući mu sastojke)“, *Не то пиво пьёшь – подсычиваешь* „Ne piješ dobro pivo – varaš (dodajući mu sastojke)“. Sljedeća se poslovica može tumačiti kao svojevrsno nadopunjavanje pa će se tako pivo nadopuniti hranom, a riječi drugim riječima, usp.: *К пиву едется, а к слову молвится*, „Uz pivo dolazi apetit, uz riječi govor“. Možemo ju tumačiti i kao potrebu da se pritekne u pomoć u pravom trenutku ili da za sve postoji pravi trenutak. Nerijetko je u nevolji teško pronaći osobu koja bi pružila podršku, dok obilje piva i druženje privlače prijatelje, usp.: *Как при пиве, при беседе много друзей, как при горе, при кручине – нет никого* „Uz pivo i druženje ima puno prijatelja, uz nesreću i tugu – nema nikoga“, ali bez obzira na nesreću koja nas može zadesiti (u slučaju naše poslovice to je izgorjelo spremište za žito), život se nastavlja i pije se pivo, usp.: *Солодовня сгорела, а пиво пьём*, „Spremište za žito je izgorjelo, a pivo pijemo“.

2.1.2. Proizvođači vlastita piva

Frazemi sa strukturom rečenice *пива не сварить с кем i каши не сварить с кем* imaju značenje 'ni o čemu se ne možeš dogovoriti s kim, ništa ne možeš napraviti zajedno s kim' nastali su od poslovice u kojima se upozorava na odabir osobe s kojom se vrijedi upustiti u neki posao, usp.: *С дураком пива не сварить* „S budalom ne možeš proizvesti pivo“; *С*

дурнем каши (пива) не свариишь „S budalom kašu (pivo) nećeš pripremiti“; *С дураком пива не свариишь, а и свариишь, так не разопьёшь* „S budalom ne možeš proizvesti pivo, a ako i pripremiš, nećeš moći ispiti“.

Iako su frazemi nastali od poslovice, u rječniku frazema *Большой словарь русских поговорок*³ naveden je frazem *пива не свариишь с кем [а свариишь – не разопьёшь]*. U odnosu na poslovicu *С дураком пива не свариишь, а и свариишь, так не разопьёшь* možemo uočiti tu razliku da se u frazemu ne upotrebljava glagol *распитъ* ('popiti, ispiti') kao u poslovice *С дураком пива не свариишь, а и свариишь, так не разопьёшь* već *разлить* ('pretočiti, preliti').

U poslovicama o pripremi piva možemo iščitati karakteristike pripisane osobama koje pripremaju vlastito pivo. Takve ljude obično smatraju imućnijima, superiornijima u odnosu na ostale jer imaju mogućnost ugostiti i počastiti druge što se smatra čašću, usp.: *Кто пиво варит, тот и в гости зовёт*, „Tko proizvodi pivo, taj i zove goste“. Pronašli smo poslovicu koja kaže da bez obzira na to tko je proizveo pivo, plodove rada ponekad ubire netko drugi, usp.: *Не тот пиво пьёт, кто варит; а тот, кому Бог судит*, „Ne pije pivo onaj koji ga proizvodi, već onaj koga Bog odredi“. Sljedeća poslovice može izražavati snalažljivost seljaka (koji nije pivar, ali pivo proizvodi, nije kovač novca, ali novac drugima posuđuje), ali i dobro materijalno stanje koje mu omogućuje da proizvodi pivo i posuđuje novac, usp.: *Мужик не пивовар, а пиво варит; денег не куёт, а взаймы даёт*, „Mužik nije pivar, a pivo proizvodi; novac ne kuje, ali pozajmljuje“. Proizvesti u dovoljnoj količini za sve se, međutim, ne može pa se kaže *На весь мир пива не свариишь* „Za sve ne možeš proizvesti pivo“. Slijede poslovice koje nam pokazuju da pivo priprema velikodušan, a ne bogat čovjek, usp.: *Пиво варит не богатый, а тороватый (тароватый), Не богатый варит пиво, [а] тороватый, Не богатый пиво варит – тороватый*, „Pivo radi ne bogat, već velikodušan čovjek“.

2.1.3. Posude u koje se pivo pohranjuje i iz kojih se konzumira

Osnovno obilježje paremioloških jedinica okupljenih u ovoj semantičkoj cjelini je prisutnost leksičkih sastavnica sa značenjem predmeta u kojima se skladištilo i/ili posluživalo pivo. Od posuda koje se spominju u poslovicama pronašli smo: *ковш, братина, ведро, чан*. *Ковш* je posuda s dugačkom ručkom u obliku velike žlice ili čamca iz koje se često pilo pivo, usp.: *Се коль хороши с пивцом ковши!*, „Dobri su vrčevi“⁴ puni piva“.

³ Мокиенко, В. М., Никитина, Т. Г. (2007) : *Большой словарь русских поговорок*, Олма Медиа Групп, Москва.

⁴ Nazive za posude iz kojih se posluživalo pivo - *ковш* i *братина*, a čijih ekvivalenta u hrvatskom nema, smo preveli kao vrč.

Posebna ovalna ili okrugla posuda (братина) se u svečanim prigodama koristila do XVIII. stoljeća. U njoj su se servirali različiti napici (pivo, vino, kvas) prije razlijevanja po čašama. Zato su takve posude vrlo bogato ukrašene. Poslovice *Азбука латине не пиво в братине* „Latinska abeceda nije pivo u vrču“ pojavila se u XIII. stoljeću u vrijeme razvoja trgovine u Smolensku, Novgorodu, Pskovu sa zemljama Zapadne Europe. U njoj se govori o učenju latinskog jezika, što nije bila laka zadaća. Trgovci i obrtnici koji su imali običaj organizirati kolektivne zabave (*братские пирьы*) učili su latinski jezik (Воевода, 2008: 75). *Ведро* dolazi u značenju 'mjera za napitke', ali i 'posuda u kojoj se čuvalo vino, pivo, medovina, mlijeko itd.', usp.: *Пиво добро – по три деньги ведро: пьют похваляют*, „Pivo je vrijedna namirnica, po tri novčića po vjedru: piju ga i hvale“, *Пиво добро, да мало ведро*, „Pivo je vrijedna namirnica, ali je vjedro malo“. Чан је велика дрвена или метална посуда слична котлу. Služila je i za pripremu piva, koje se kasnije prelijevalo u druge posude pa napitak koji sadrži još nije spreman za konzumaciju, stoga se kaže *На чану – не пиво, в долгах – не деньги*, „U kotlu nije pivo, u dugovima nije novac“. U većini poslovice pivo je predstavljeno kao napitak koji ima pozitivnu konotaciju pa je tako ono ponekad i lijek za dušu jer kad ga nema, teško je na duši, usp.: *Мутно на душе, что нет пива в ковше*, „Teško je na duši jer nema piva u vrču“.

2.2. Karakteristike piva

2.2.1. Poslovice o karakteristikama piva

U sljedećoj su poslovice vizualne karakteristike piva izražene leksemom *коуро* ('svijetlo kestenjasta boja'), dok su olfaktivne karakteristike (jak miris) izražene leksemom *понуро* ('koje sadrži svojstvo intenzivnog mirisa') spominju se u poslovice *Пиво коуро, а к носу понуро*, „Pivo je kestenjaste boje, a intenzivnog mirisa“. Dugovječnost je tako osigurana pivu kiselkasta okusa, lošem konju i lijenom čovjeku, usp.: *Пиво с кваском (с кислотой), лошадь с запинкой да человек с ленцой два века живут* „Kiselkasto pivo, loš konj i lijeni čovjek dva stoljeća žive“.

2.2.2. Pivo kao rasprostranjen i popularan napitak

Konzumiranje piva u kojemu nema ničeg lošeg u navedenoj se poslovice uspoređuje s ljubavnim odnosima, usp.: *Пить пиво (пива) не беда, любить девку нет вреда* u značenju 'nema štete u ispijanju piva i ljubljenju djevojke'. Rijetke su poslovice u kojima se spominje da netko ne voli pivo jer je ono obično predstavljeno kao „napitak koji svi vole“, usp.: *Любя, пиво пьют, а не любя, его льют*, „Tko voli pivo, pije ga, tko ga ne voli proljeva ga“. Bez obzira na to što prekomjerno ispijanje piva izaziva pijanstvo koje se smatra negativnom posljedicom konzumacije, ipak je najgora opcija ostati bez piva, usp.: *Пиво не пьяно – и то грешно, пиво пьяно – грешней того, а пива не станет – тошней всего*, „Pivo bez

pijanstva – i to je grijeh, pivo s pijanstvom – još grešnije, a bez piva je gore od svega“, *Пиво пьяно – великий грех, пива в мале – грешнее того, пива не стало – тошнее всего*, „Pivo s pijanstvom – veliki grijeh, malo piva – još grešnije, piva nestalo – gore od svega“. Ako se pruži prilika popiti pivo, ne treba ju propustiti, uspr.: *Есть пиво – пьём, а нет – его (его) ждём*, „Има пива – пијемо, а нема – чекамо га“, *Застанешь – пиво пьёшь; не застанешь – пиво помянешь*, „Ако ti pivo ponude – пијеш га, ако ne ponude – prisjetit ćeš ga se“.

U poslovice *Хваля книги, не имемся, а хуля пиво, не лишимся (минемся)*, „Hvaleći knjige ne dobiva se znanje, huleći pivo nećemo ga se lišiti“ primjećujemo kontrast između hvaljenja knjiga i kuđenja piva. Bez obzira na svijest o negativnim posljedicama ispijanja piva, ono je previše omiljen i popularan napitak da bi ga se odreklo.

2.2.3. Pivo kao napitak proslava i blagdanskih prigoda

Pivo je omiljeni napitak koji privlači goste i često se poslužuje uspr.: *Было бы пиво, а гости будут*, „Da ima piva, a gostiju će biti“, *Было бы пиво, будут и гости*, „Da ima piva, gostiju će biti“, *Было бы пиво на гостя, а у пива будут гости*, „Da ima pivo po gostu, a pivo će imati goste“, *Было бы пиво на погосте, а у пива будут гости*, „Da u selu ima piva, a pivo će goste naći“, *Приходи в гости ко мне: у шабра какое пиво*, „Dođi u goste kod mene, susjed ima loše пиво“, *Где пиво пьют, тут и нам приют*, „Тамo gdje пију пиво i нама је склониште“, *Сколько пива, столько и песен*, „Koliko piva, toliko i pjesama“.

Sintagma *пиво пить* ili *пить пиво* simbolizira slavlje, odmor ili druženje, uspr.: *Вола зовут не пиво пить, а хотят на нём воду возить*, „Vola ne zovu пиво piti, već hoće na njemu vodu nositi“, *Не зовут вола пиво пить, зовут вола воду возить*, „Ne zovu vola пиво piti, zovu vola vodu nositi“, *Шёл бы Карп к пиву – да не зовут*, „Išao bi i Karp na пиво – ali ga nitko ne zove“.

Pivo je neophodan napitak za proslave i one se ne mogu zamisliti bez njega, uspr.: *Без пива и праздник не в праздник*, „Bez piva i praznik nije praznik“, *Праздник любить, так и пиво варить*, „Tko voli praznik, taj radi пиво“, *Где пировать, тут и пиво наливать*, „Gdje se slavi, tu se i пиво nalijeva“. Ispijanje piva potiče razgovor i druženje, ali i ples, uspr.: *Смотря на пиво, и плясать хорошо, Глядя на пиво, и плясать хорошо*, „Gledajući na пиво i plesati je lijepo“. Ispijanje piva i ples ne zahtijeva trud i rad kao češljanje lana, uspr.: *Пиво пить да плясать – не лён чесать*, „Pivo piti i plesati – nije lan češljati“. Neke od poslovice spominju i goste koji se nedolično ponašaju i iskorištavaju gostoprимство. U navedenim poslovice javlja se sintagma *бесстыдный гость* ili *гость бесстыдный* o gostu koji neće otići dok god ima piva i besramno koristi gostoprимство

domaćina, uspr.: *Гостя бесстыдна пивом не выгнать, Бесстыдна (бесстыжа, бесстыдного) гостя пивом не выгнать*, „Neprirođna gosta se pivom ne može istjerati“, *Бесстыдного гостя пивом из избы (из избы пивом) не выгонишь*, „Neprirođna gosta se pivom iz kolibe (iz kolibe pivom) ne može istjerati“. O nezahvalnom gostu i članu obitelji, koji se nedolično ponaša prema punici i puncu, govore sljedeće poslovice: *Выпивши пиво, да тестя в рыло, а приевши пироги – тещу в кулаки*, „Popivši пиво – tasta u facu, a pojevši kolače – punicu šakama“, *Выпивши пива (пиво) – тестя в рыло, поев (приевши) пироги – тещу в кулаки*, „Popivši piva (pivo) – tasta u facu, a pojevši kolače – punicu šakama“.

S obzirom da je priprema piva vezana uz godišnja doba, količina zaliha piva nije jednaka tijekom cijele godine. Za vrijeme četiriju godišnjih doba izmjenjuju se razdoblja obilja i oskudice. Naime, jedno od razdoblja kada se u Rusiji proizvodilo пиво bilo je za Novu godinu koja je započinjala prvog ožujka⁵. Takvo se пиво nazivalo martovskim pivom (*пиво мартовское*), uspr.: *Мартовское пиво с ног сбило*, „Ožujsko пиво obori s nogu“, *Март пивом, апрель водою*, „Ožujak po pivu, travanj po vodi“, *Апрель водою, а март пивом*, „Travanj po vodi, ožujak po pivu“. Proljeće i jesen razdoblja su obilja kada su zalihe piva još pune, uspr.: *Весной и у воробья пиво*, „U proljeće i vrabac ima пиво, *Осенью и у воробья пиво*, „Na jesen i vrabac ima пиво“, *Осенью любого гостя молочком потчуют, нелюбого – пивом*, „Na jesen bilo koga gosta časte mlijekom, a posebnoga – pivom“. A. G. Bojčenko (2009: 150) tvrdi da se u poslovice *В осень и у воробья пиво* izražava neki povod za slavlje, poput praznika, neophodan za konzumaciju alkohola. Пиво su seljaci smjeli proizvoditi za vlastite potrebe nekoliko puta godišnje: na Uskrs (*Пасха*), na dan štovanja mrtvih (*Дмитриевская* ili *Родительская суббота*), na Maslenicu (*Масленица*) i povodom Вожића (*Рождество Христово*). Od 1654. godine prema uredbi пиво se za posebne prigode (poput svadbe) moglo proizvoditi nakon dobivene dozvole i uplaćenog poreza. Plemićima, činovnicima, vojnicima je, međutim, bilo dozvoljeno proizvoditi пиво za vlastite potrebe (Шаркань, 2016: 35).

Uz godišnja doba u poslovicama se spominju i blagdani. *Дмитриев день* je posvećen Dimitriju Solunskom koji je stradao u IV. stoljeću za vladavine cara Dioklecijana. U ruskoj pravoslavnoj crkvi *Дмитриев день* slavi se 8. studenog. Taj se blagdan smatrao početkom zime i tada se proizvodilo пиво, uspr.: *В Дмитриев день и воробей под кустом пиво*

⁵ Do 1492. godine nova je godina u Rusiji započinjala u ožujku, a od 1492. u rujnu nakon uredbе Petra I. iz 1700. godine Nova se godina slavi 1. siječnja prema julijanskom kalendaru.

варит, „Na Dmitrijev dan i vrabac pod grmom pivo radi“. Uz *Дмитриев день* u poslovicama nailazimo i na *Николин день* koji se slavi 19.12. prema gregorijanskom kalendaru. Sveti Nikola je vrlo štovani svetac koji se u ruskoj pravoslavnoj crkvi naziva *Никола зимний*, usp.: *В Николин день во всяком доме пиво* „Na Nikolin dan u svakoj kući ima piva“. U sljedećoj se poslovice spominju Maslenica i Radonica, usp.: *Выпили пиво (на) Масленице, а похмелье ломало после Радуницы*, „Popili pivo za Maslenicu, a mamurluk mučio nakon Radonice“. Maslenica (*Масленица*) se obilježava tjedan dana prije početka Velike korizme. Ona ima korijene u poganskoj i kršćanskoj tradiciji, a datum se proslave mijenja u odnosu na Uskrs. To je prijelazno razdoblje između zime i proljeća te perioda konzumiranja mesa i posta. Radonica ili Radunica (*Радоница, Радуница*) je proljetni blagdan štovanja mrtvih. Nastao je u slavenskoj tradiciji koju je pravoslavna crkva nastavila štovati. Slavi se prvi ponedjeljak nakon Uskrsa.

2.2.4. Pivo kao napitak kojim se izražava gostoprimstvo

O gostoprimstvu nam govori poslovice u kojoj se veća važnost pridaje odnosima među ljudima, riječima i ljubavi nego samim napicima koji služe čašćenju, usp.: *Пиво не диво, и мед не хвала (не зверина), а всему голова, что любовь дорога* „Pivo nije čudo i med nije dar, a najvažnija je ljubav“, *Мне не диво твоё пиво, дивёшеньки [твоей] речи*, „Nije mi drago tvoje pivo, draže su mi [tvoje] riječi“.

Iako se gostoprimstvo izuzetno cijeni u ruskoj kulturi, u nekim poslovicama nailazimo na sintagmu *чужое пиво* ('tuđe pivo'), usp.: *Глазами чужого пива не выпьешь*, „Očima se tuđe pivo ne može popiti“, *На чужое пиво не надуешь рыла (рыло)*, „Tuđemu se pivu ne može prigovarati“. Poslovice *Пей пиво в гостинку, да прорежай (изредка)*, „Pij ponuđeno pivo, ali umjereno“ mogli bismo tumačiti kao sugestiju upućenu gostu da pije pivo u razumnim količinama. Poruka prethodnih poslovice jest da se od dobročinstva drugih ljudi ne može živjeti. Licemjerno žaljenje za gubicima nekog drugog opisani su u poslovice *Еремеевы слёзы о (по) чужом пиве льются* „Jeremaj (lije suze) za tuđim pivom“. Druge poslovice ističu važnost samostalnog truda i djelovanja pri čemu naglašavaju da ne treba računati na tuđu hranu i piće jer to nije dugovječno, usp.: *Глазы пива не выпить*, „Očima pivo ne možeš popiti“, *Гляденьем пива не выпьешь*, „Gledanjem pivo nećeš popiti“, *Прося пива, не напьёшься [коли не дадут]*, „Moleći pivo, nećeš se napiti [ako ga ne daju].

2.2.5. Pivo kao napitak manje vrijedan od časti

Nekoliko poslovice u kojima se dovode u vezu pivo i čast konceptualiziraju odabir prioriteta u životu. Osjećaj časti je tako daleko više rangiran od uživanja u popularnom napitku poput piva. Ovu poslovice

bismo mogli tumačiti i kao suprotstavljanje moralnih vrijednosti i zadovoljavanja fizioloških potreba (u ovom slučaju potreba za tekućinom odnosno pivom), usp.: *Честь пива дороже* „Čast je važnija od piva“, *Честь пива лучше*,

„Čast je bolja od piva“, *Честь пива лучше [и подороже]*, „Čast je bolja [i vrednija] od piva“.

2.3. Specifičnosti konzumacije piva

2.3.1. Pivo kao napitak pomirenja

U nekoliko poslovice uz sintagmu *пить пива* ili *пива пими* nalazi se glagol *бити* u značenju 'tući'. A. G. Bojčenko (2009: 150) spominje kako je za konzumaciju alkohola potreban povod poput pomirenja, što se očituje u poslovice *Кума не бити – пива не пими*, „Ne biti gošća – ne piti pivo“. Potvrđene su i sljedeće varijante te poslovice: *Не бити кума – не пими пива*, „Ne biti gošća – ne piti pivo“, *Не бити кума – не пить и пива*, „Ne biti gošća – ne piti i pivo“, *Не быть у кума – не пить и пива*, „Ne biti gošća – ne piti i pivo“.

2.3.2. Pivo kao napitak koji se ne pije uz rad

O tome kako ispijanje piva i rad nisu kompatibilni govore sljedeće poslovice: *Дело делом, пиво пивом, а суд – по форме*, „Kad se radi radi se, kad se pije pivo pije se, a sudi se po pravilima“. U sljedećoj poslovice rad se uspoređuje s odmorom i zabavom, usp.: *Кому пиво с суслом, а кому плеть с узлом*, „Nekome pivo sa slадом, a nekome bič s čvorom“. Uz ispijanje piva vezani su razgovori i druženje, a da bi se izgradio grad, potreban je težak fizički rad, usp.: *Пиво пьют – поговаривают, город рубят – поколачивают* „Pivo piju – razgovaraju, grad grade – rade“. S obzirom da ispijanje piva ne zahtijeva osobit napor, ono se suprotstavlja stjecanju znanja koje se ne može lako steći ili drugome usaditi, usp.: *Наука не пиво: в рот не вольёшь*, „Znanje nije pivo, u usta se ne može uliti“, *Наука не пиво: не вольёшь*, „Znanje nije pivo, ne može se uliti“.

2.3.3. Pivo kao napitak koji se konzumira umjereno

Zbog negativnih posljedica koje izaziva opijanje u sljedećoj se poslovice poziva na umjereno konzumiranje piva koje se uspoređuje s ljubavlju prema ženi uz sugestiju da ju se ne tuče, usp.: *Пей пиво, да не лей, люби жену, да не бей*, „Pij pivo i ne proljevaj, voli ženu i ne tuci ju“. Ispijanje piva potiče i na rastrošnost na što upozorava poslovice koja predlaže ispijanje piva umjesto štednje, usp.: *Не учись пиво пить, учись деньги копить*, „Ne navikavaj se piti pivo, navikavaj se štedjeti novac“ pa tako konzumacija piva donosi i troškove i gubitke, usp.: *Где пиво пьют, там и льют*, „Gdje pivo piju, tamo (ga) i proljevaju“.

3. Zaključak

Za potrebe analize poslovice sa sastavnicom *pivo* podijelili smo ih na tri osnovne skupine: poslovice o proizvodnji piva, poslovice o karakteristikama piva i poslovice o specifičnosti konzumacije piva. Analiza nam je omogućila da do izražaja dođu određene osobitosti vezane za percepciju piva u ruskoj kulturi. Spomenute se osobitosti javljaju u svakom od navedenih područja, kako je i prikazano u tekstu.

U prvoj skupini, koja nosi naslov *Proizvodnja piva*, izdvojili smo podskupine prema specifičnostima izraženim u poslovicama: proces pripreme i konzumiranja piva, proizvođači vlastita piva, posuđe u kojem se pivo pohranjuje i iz kojeg se pije. Priprema piva percipira se kao važan proces u tradicijskoj kulturi naroda. U poslovicama se spominje kvalitetna sirovina potrebna za proizvodnju napitka, prijevremena priprema namirnica, ali i vještine osobe koja proizvodi pivo poput strpljenja i znanja. Rezultati, međutim, nisu uvijek uspješni, a proizvođači vlastita piva su okarakterizirani kao imućni ljudi koji su nerijetko i domaćini te kao takvi velikodušni i darežljivi. U ovom dijelu rada spominje se i posuđe koje se upotrebljavalo za čuvanje ili konzumaciju piva, što nam daje dragocjene kulturološke podatke.

Sljedeća cjelina pod nazivom *Karakteristike poslovice* sadrži podskupine: pivo kao rasprostranjen i popularan napitak, pivo kao napitak proslava i blagdanskih prigoda, pivo kao napitak kojim se izražava gostoprimstvo, pivo kao napitak manje vrijedan od časti. U ovoj se podskupini izdvajaju odlike piva kao omiljenog i popularnog napitka koji se često poslužuje na proslavama, potiče na druženje, razgovor i ples. U većoj količini pivo se konzumiralo povodom praznika poput Maslenice, Uskrsa, Božića, ali konzumacija piva uglavnom je vezana za odmor i zabavu. Pivo je važan element i u gostoprimstvu. O škrtosti domaćina govori se u nekim poslovicama, dok više njih upozoravaju na goste koji beskrupulozno iskorištavaju gostoprimstvo. Nekoliko poslovice pivo suprotstavljaju časti koja je kao moralna vrijednost hijerarhijski vrijednija od piva.

U dijelu *Specifičnosti konzumacije piva* navedene su poslovice koje pivo svrstavaju među napitke koji su se pili prvenstveno tijekom okupljanja i druženja. U poslovicama se napominje kako njegova prekomjerna konzumacija izaziva prekomjerni trošak te stjecanje loših navika.

Pivo je u poslovicama prikazano kao napitak proslava, kao ritualni napitak koji se konzumirao za prelazak iz jednog životnog ciklusa u drugi, za izražavanje gostoprimstva i pomirenja.

Literatura/References

Алѣшин, А.С. (2014). Паремии, вербализующие концепт «любовь» в шведском,

- немецком, английском и русском языках (лингвокультурологический аспект). У: Ломакина, О.В. (ред.). *Паремология в дискурсе*. Москва: Ленанд [Alyošin, A.S. (2014). *Paremiology verbalizing the concept of "love" in Swedish, German, English and Russian (linguocultural aspect)*. In: Lomakina, O.V. (Ed.). *Paremiology in discourse*. Moskva: Lenand]. 155-191. (In Russian.)
- Бойченко, А.Г. (2009). Репрезентация концепта «питие» в паремологическом фонде русского языка как отражение ценностной картины мира русского народа. *Вестник Забайкальского государственного университета* № 3 (54). Чита: ЧитГУ [Vojčenko, A.G. (2009). Representation of the concept "drinking" in paremiological fund of the Russian language as a reflection of the value priorities of Russian people. *Transbaikal State University Journal*» – *theoretical, scientific and practical journal* № 3 (54). Čita: ČitGU]. 149-153. (In Russian.)
- Claver Zouogbo, Jean-Philippe. (2008). *Le proverbe entre langues et cultures : une étude linguistique confrontative allemand/français/bété* [The proverb between languages and cultures: a confrontational German/French/Bete linguistic study]. Bern: Peter Lang. (In French.)
- Демиденко, Ю. (2011–2012). Что пили в старом Петербурге. *Теория моды: одежда, тело, культура* № 22 [Demidenko, Ju. (2011–2012). What did people drink in the Old Saint Petersburg. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture* № 22]. URL: https://www.nlobooks.ru/magazines/teoriya_mody/22_tm_4_2011/article/18828/?sphrase_id=158916 (Accessed: 24.10.2020). (In Russian.)
- Костомаров, Н.И. (1860). *Очерк домашней жизни и нравов великорусского народа в XVI–XVII столетии*. Санкт Петербург: в типографии Карла Вульфа [Kostomarov, N.I. (1860). *Sketch of domestic life and customs of the Great Russian people in the XVI–XVII centuries*. St. Petersburg: Printing house Karl Wolf]. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=134133> (Accessed: 24.10.2020). (In Russian.)
- Козина, О. (2010). Повседневная культура Древней Руси. *Аналитика культурологии* № 2 (17) [Kozina, O. (2010). Everyday culture of ancient Russia. *Cultural Studies Analysis* № 2 (17)]. URL: http://analiculturolog.ru/route/route.php?journal/archive/item/211-article_23.html (Accessed: 24.10.2020). (In Russian.)
- Кульпина, Ю.Э. (2007). Социальные потрясения и антикультура (Истоки пьянства. Социально-культурологический анализ). *Философия и общество* № 2 (46) [Kul'pina, Ju.É. (2007). Social upheavals and anti-culture (Origins of drunkenness. Socio-cultural analysis). In: *Philosophy and Society*]. 158-172. URL: <http://www.socionauki.ru/journal/articles/254219/> (Accessed: 24.10.2020). (In Russian.)
- Курукин, И., Никулина, Е. (2005). *Государево кабацкое дело: очерки питейной политики и традиции в России*. Москва: АСТ, Люкс [Kurukin, I., Nikulina, E. (2005). *Tavern business of Tsar: essays on the tavern politics and traditions in Russia*. Moskva: AST: Ljuks]. (In Russian.)

- Мокиенко, В.М., Никитина, Т.Г. (2007). *Большой словарь русских поговорок*. Москва: ОлмаМедиаГрупп [Mokienko, V.M., Nikitina, T.G. (2007). *Great dictionary of the Russian idioms*. Moskva: OlmaMediaGrupp]. (In Russian.)
- Мокиенко, В.А., Никитина, Т.Г. Николаева, Е.П. (2010). *Большой словарь русских пословиц*. Москва: ОлмаМедиаГрупп [Mokienko, V.M., Nikitina, T.G., Nikolaeva, E.P. (2010). *Great dictionary of the Russian proverbs*. Moskva: OlmaMediaGrupp]. (In Russian.)
- Никольская, Т.М. (2010). Русская культура повседневности XIV–XVI вв. *Аналитика культурологии* № 17 [Nicol'skaya T.M. (2010). Russian culture of everyday life XIV – XVI centuries. *Cultural Studies Analysis* № 17]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/kultura-xiv-xvi-vv> (Accessed: 24.10.2020). (In Russian.)
- Судаков, Г. (2003). Водка вину тетка. *Русская речь* № 1 [Sudakov, G. (2003). Vodka is wine's aunt. *Russian Speech*]. 72-81. (In Russian.)
- Шаркань, Х. (2016). *Русская пивоваренная книга* [Russian brewing book]. Москва: Студия Вольфсона. (In Russian.)
- Толстой, Н.И. (ред.). (2009). *Славянские древности. Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения [Tolstoy, N.I. (Ed.). (2009). *Slavic antiquities. Ethnolinguistic dictionary*. Moskva: Meždunarodnye otnošenija]. (In Russian.)
- Воевода, Е.В. (2008). Изучение иностранных языков на Руси. *Среднее профессиональное образование* № 2 [Voevoda, E.V. (2008). Learning foreign languages in Rus'. *Journal of Secondary Vocational Education* № 2]. 73-75. (In Russian.)